

ZALAGAČKI ESEJ

TEMA: REGISTAR PEDOFILA I SILOVATELJA

Autorica: Adna Hanić-Zalihić, mag.iur.

Fondacija CURE

Sažetak: Stručnjaci upozoravaju da su seksualni prijestupnici lica koje je najteže rehabilitovati, te da je stopa povratništva u vršenju krivičnog djela najveća kod ovih učinilaca. To u praksi znači da postoji velika vjerovatnost da će osuđenik poslije izdržane kazne zatvora, bez obzira na njenu visinu, ponovo pokušati ili učiniti isto krivično djelo. S tim u vezi, vrlo je bitno da je država zakonski i institucionalno pripremljena za suočavanje s ovim problemom. Jedan od mehanizama kontrole učinilaca seksualnih krivičnih djela je uspostavljanje registra ovih učinilaca. Registri se mogu odnositi na sve učinioce ili samo na učinioce seksualnih krivičnih djela na štetu djece.

Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja državama članicama nalaže uspostavljanje registra učinilaca krivičnih djela seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, poznatijeg kao registar pedofila. Cilj ovog registra je evidentirati podatke o učiniocima ovih krivičnih djela te ih putem mjera pojačanog nadzora spriječiti da dolaze u kontakt s djecom. Iako je Konvenciju usvojila 2012. godine, Bosna i Hercegovina još uvijek nije u potpunosti udovoljila ovoj obavezi jer registar za sada postoji samo u Republici Srpskoj. Uspostavljanje ovakvog registra u Federaciji Bosne i Hercegovine predviđeno je Prijedlogom zakona o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela protiv spolne slobode i morala prema djeci i maloljetnicima u Federaciji Bosne i Hercegovine. Prijedlog zakona trenutno je u parlamentarnoj proceduri, a u ovom radu će biti prikazana njegova najznačajnija rješenja.

Ključne riječi: evidencija, registar, seksualno iskorištavanje, seksualno zlostavljanje, zakon, djeca, maloljetnici

Seksualno nasilje nad djecom izaziva naročiti bijes i zgražavanje društva. Događanje seksualnog nasilja nad djecom dovodi i do zahtjeva za promjenama u zakonodavstvu, a koje podrazumijevaju strožije sankcionisanje učinilaca i bolju zaštitu djece. Suzbijanje seksualnog nasilja nad djecom osim krivičnih, uključuje i sigurnosne i preventivne mjere kao što su psihološki tretman, restriktivne mjere u smislu zapošljavanja, ograničavanja kretanja, itd. Jedan od najaktualnijih mehanizama kontrole učinilaca ovih krivičnih djela i sprječavanja recidivizma je registar učinilaca krivičnih djela protiv spolne slobode djece.

Uz evidencije pravosudnih organa koje sadrže podatke o licima sa pravosnažnim osudama, dvadesetih godina prošlog vijeka pojavljuju se posebne evidencije odnosno registri učinilaca krivičnih djela protiv spolne slobode djece. Podaci koje ove evidencije sadržavaju su uglavnom lični podaci o osuđenoj osobi, podaci o krivičnom djelu i presudi, te eventualno u nekim evidencijama i podaci o žrtvama i njihovom odnosu sa učiniocem krivičnog djela. Vođenje evidencija zakonom se povjerava u nadležnost policije, sudova, tužilaštava ili ministarstava dok pristup može biti dozvoljen službenim osobama, određenim institucijama i ustanovama te, u krajnoj liniji, i široj javnosti putem Interneta. Kada je u pitanju vrijeme

čuvanja podataka u evidencijama, i to se razlikuje. U nekim zemljama podaci u evidenciji ostaju određeni broj godina, a u nekim zemljama ostaju trajno.

Uspostava ovih evidencija danas predstavlja međunarodnopravni standard i obavezu zemalja koje su ratificirale Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, poznatu i kao Lanzarot konvencija.¹ Konvencija pred države članice postavlja zahtjev za prikupljanje i čuvanje podataka o počiniocima krivičnih djela seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece, poznat kao registar pedofila, te uspostavljanje mehanizama za prikupljanje podataka vezanih za seksualno iskorištavanje i zloupotrebu djece i njihovu evaluaciju.

Ovoj konvencijskoj obavezi udovoljile su susjedne zemlje, Hrvatska i Srbija, uspostavljanjem registra još 2013. godine. U susjednoj Srbiji, registar je uspostavljen Zakonom o posebnim mjerama za sprječavanje vršenja krivičnih djela protiv spolne slobode prema maloljetnim licima.² Ovaj Zakon je poznat kao Marijin zakon, a ime je dobio po Mariji Jovanović, osmogodišnjoj djevojčici iz Starih Ledinaca kraj Novog Sada koju je 26. juna 2010. godine ubio počinitelj koji je prije toga bio osuđivan za seksualna krivična djela prema djeci i maloljetnicima. Nakon zločina otac nevino stradale djevojčice je pokrenuo inicijativu za donošenje zakona koji bi za svrhu imao sprječavanje sličnih događaja u budućnosti. Inicijativu su uskoro podržali građani i građanke Novog Sada, aktivisti i mediji što je rezultiralo donošenjem pomenutog Zakona.³

Iako je Bosna i Hercegovine Lanzarot konvenciju ratificirala 2012. godine, do danas ovakav registar nije uspostavljen na cijelom teritoriju naše države. Registar trenutno egzistira samo u Republici Srpskoj, a uspostavljen je usvajanjem novog Krivičnog zakonika Republike Srpske iz 2017. godine.⁴ Zakonikom je predviđeno da se u okviru krivične evidencije formira poseban registar učinilaca ovih djela, kroz koji će se vršiti kontrola pravosnažno presuđenih seksualnih prijestupnika, kako bi se onemogućilo da te osobe dolaze u kontakt s djecom. Ubrzo nakon toga usvojen je Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece.⁵

Za razliku od Republike Srpske, registar nije uspostavljen u Federaciji Bosne i Hercegovine. Učiniocima krivičnih djela u FBiH, uključujući i navedena djela protiv spolne slobode djece, ukoliko ponovo nisu osuđeni za novo krivično djelo, nakon proteka određenog

¹Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe usvojio je Komitet ministara u julu 2007. godine na 1002. sjednici zamjenika ministara. Sačinjena je u Lanzarotu, u Španiji 25. oktobra 2007. godine na engleskom i francuskom jeziku. Izvor: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Konvencija%20Vijeca%20Evrope%20o%20zastiti%20djec%20od%20seksualnog%20iskoristavanja%20-%20bosanski.pdf>

² Zakon o posebnim mjerama za sprječavanje vršenja krivičnih djela protiv spolne slobode prema maloljetnim licima, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 32/2013. Izvor: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2013/32/1/reg>

³ <https://www.vecernji.hr/premium/srbija-dobiva-marijin-zakon-po-silovanoj-i-ubijenoj-djevojcici-534140>

⁴ Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/17. Izvor: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/krivi%C4%8Dni-zakonik-republike-srpske>

⁵ Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 31/18. Izvor: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-posebnom-registru-lica-pravosna%C5%BEno-osu%C4%91enih-za-krivi%C4%8Dna-djela-seksualne-zloupotrebe-i-iskori%C5%A1tavanja-djece>

vremena, osude se po sili zakona brišu iz kaznene evidencije. Pozitivna vijest je da je uspostavljanje registra predviđeno Prijedlogom zakona o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela protiv spolne slobode i morala prema djeci i maloljetnicima u Federaciji Bosne i Hercegovine,⁶ a koji je u parlamentarnu proceduru uputila zastupnica u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH Lana Prlić. Predloženi zakon predviđa osnivanje posebnog registra lica pravosnažno osuđenih za krivična djela iz Glave devetnaeste Krivičnog zakona FBiH koja nosi naziv Krivična djela protiv spolne slobode i morala, a koja su učinjena prema djeci i maloljetnicima. U krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, djetetom se smatra svaka osoba koja nije navršila osamnaest godina života. Krivična djela od kojih se djeci i maloljetnicima pruža zaštita ovim zakonom su: Silovanje, Spolni odnošaj s nemoćnom osobom, Spolni odnošaj zloupotrebom položaja, Prinuda na spolni odnošaj, Spolni odnošaj s djetetom, Bludne radnje, Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom, Navođenje na prostituciju, Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije, Upoznavanje djeteta s pornografijom i Rodoskrvuće. Poseban registar sadrži lične podatke osuđenog, podatke o vrsti kazne na koju je osuđen i izrečene sigurnosne mjere kao i podatke koji su važni za fizičko prepoznavanje osuđenog. Vođenje posebnog registra zakonom je povjereno Ministarstvu unutrašnjih poslova FBiH. Provođenje zakona zahtijeva usku saradnju između nadležnog Ministarstva te sudova i kazneno-popravnih ustanova u FBiH koji su dužni Ministarstvu dostavljati podatke o presudama i izdržavanju kazne. S obzirom na to da se podaci iz registra smatraju osjetljivim, Konvencija od država zahtijeva da je prikupljanje i čuvanje podataka u skladu sa nacionalnim propisima o zaštiti ličnih podataka i podataka koji se odnose na identitet. Pridržavajući se Zakona o zaštiti ličnih podataka BiH, uvid u ove podatke ograničen je na relativno uzak broj organa, ustanova i institucija. Uvid u ove podatke u određenim situacijama mogu imati sud, tužilaštvo i organi unutrašnjih poslova, kazneno-popravni zavodi, te nadležni organi koji učestvuju u postupku davanja uslovnog otpusta, amnestije ili pomilovanja. Kada za to postoji poseban interes, organ nadležan za vođenje registra podatke iz njega može dati i organima i organizacijama, ustanovama, institucijama i udruženjima koja u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti ostvaruju neposredan kontakt s djecom ili koje su nadležne za vođenje postupaka za ostvarivanje zaštite prava i interesa djece. Zakonom su predviđene sankcije za zloupotrebu podataka ili njihovu javnu objavu. Važna odredba zakona je obaveza svih organa da prilikom prijema u radni odnos ili angažovanja određenog lica za obavljanje poslova koji dovode do neposrednog kontakta sa djecom, zatraže od nadležnog organa za vođenje registra podatak da li je to lice upisano u registar. Za nepoštivanje ove važne obaveze, čiji je cilj zaštititi djecu od kontakta sa osuđivanim seksualnim prijestupnicima, zakonom su previđene kazne. Prema učiniteljima ovih krivičnih djela nakon puštanja na slobodu primjenjuju se posebne mjere, a to su obaveza da se svakih šest mjeseci javljaju policiji, da obavještavaju nadležne organe o putovanju van mjesta stanovanja i promjeni ličnih podataka te da ne posjećuju mjesta i objekte na kojima se okupljaju djeca. Osim zakonskog definisanja posebnih mjera, preduvjet efikasnog funkcionisanja registra je i osiguranje odgovarajućeg nadzora u provođenju utvrđenih mjera i obaveza. U suprotnom, registar bi predstavljao samo evidenciju počinitelja bez ostvarivanja njegove svrhe koja se ogleda u preventivnom djelovanju i zaštiti djece.

⁶ <https://www.javnaraspava.ba/fbih/Zakon/1510>

Kada je u pitanju provedba zakona potrebno je u obzir uzeti ustavno uređenje Bosne i Hercegovine, te činjenicu da su entiteti nadležni za donošenje propisa iz oblasti krivičnog zakonodavstva. Usvajanje ovog zakona u FBiH značilo bi postojanje dva registra pedofila na nivou jedne države. S druge strane, uspostavljanje registra potrebno je i za područje Brčko distrikta što znači da bi pokrivenost cijele države pretpostavljala postojanje tri registra pedofila. U nedostatku jedinstvenog registra pedofila za područje cijele države, što bi svakako bilo najbolje rješenje, ovakva situacija zahtijeva visok nivo koordinacije i saradnje između entitetskih organa nadležnih za provedbu zakona.

Bitno je naglasiti da zakonodavstvo BiH ne nudi dovoljno garancija za pružanje potrebne podrške i zaštite djetetu žrtvi i porodici djeteta žrtve seksualne zloupotrebe i seksualnog iskorištavanja. U krivičnom pravu Bosne i Hercegovine općenito, žrtva na raspolaganju ima jako skroman korpus prava koja se prvenstveno tiču njene uloge svjedoka u postupku i ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva. U tom smislu pred Bosnom i Hercegovinom je veliki izazov usklađivanja zakonodavstva u oblasti podrške i zaštite žrtve krivičnog djela, a posebno ove kategorije posebno ranjivih žrtava. Osim toga, država treba uložiti sve napore kako bi djetetu žrtvi i porodici djeteta žrtve seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe pomogla u prevladavanju ovog traumatičnog iskustva i njihovom vraćanju u život koji su imali prije krivičnog djela.

Podrška i zaštita bi djetetu i njegovoj porodici trebale biti dostupne od prvog kontakta s nadležnim tijelom, u toku cijelog krivičnog postupka te onoliko vremena koliko je potrebno nakon njegovog okončanja. Uspostavljanje zakonskog i institucionalnog okvira koji će djetetu žrtvi i porodici djeteta žrtve pružiti odgovarajuću podršku i zaštitu zahtijeva sveobuhvatnu analizu postojećih zakona te formulisanje *de lege ferenda* prijedloga za njihovo unaprjeđenje.

Na kraju, bez obzira na provedbene izazove koje sa sobom nosi kao i svaki novi zakon, u ovom trenutku donošenje zakona o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela protiv spolne slobode i morala prema djeci i maloljetnicima u FBiH predstavlja prvi i *conditio sine qua non* u zaštiti djece od ovih krivičnih djela. Iz tog razloga za očekivati je da će predlaganje ovog zakona biti okidač za podizanje svijesti javnosti o važnosti zaštite djece, ali i za otpočinjanje široke kampanje čiji je cilj izgradnja zakonodavnog i institucionalnog okvira sposobnog da se suprotstavi ovoj vrsti kriminaliteta. Susjedna Srbija je gorki podsjetnik na tužnu sudbinu djevojčice Marije, ali i na to da zajedničko djelovanje aktivista i aktivistica, roditelja, medija i drugih aktera može rezultirati uspostavljanjem važnih mehanizama zaštite najranjivijih članova i članica našeg društva.